

הגות השמד. שלום צדיק. ירושלים, מאגנס, תשפ"א. 300 עמ'. (02-658659)

ד"ר שלום צדיק הוא מרצה למחשבת ישראל באוניברסיטת בן גוריון שבבאר שבע. בספר זה, לשם שינוי, במקום לחקור את כתביהם של ההוגים היהודים בתקופת הראשונים - שזהו

עיקר עיסוקו, הוא החליט לחקור את הגותם של המשומדים המפורסמים של ספרד הנוצרית בדורות שלפני הגירוש. מדובר באבנר מבורגוס ויהושע הלורקי ועוד שלושה אחרים, שם רשעים ירקב, שעזבו את תורתם ואת יהדותם בגיל מבוגר, ומאז עסקו בכתיבה ובדיבור בניסיונות, חלקם די מוצלחים, לשכנע את יהודי ספרד ללכת אחריהם. חטאו והחטיאו את הרבים. אבנר מבורגוס, למשל, נולד בשנת פ' (1320), והיה מרבני העיר בורגוס שבקסטיליה שבצפון ספרד ואף שימש בה ראש ישיבה (אמנם בניגוד למסורת הוא לא היה מתלמידי הרמב"ן). אחרי התלבטויות שנמשכו כמה שנים הוא התנצר בפומבי בגיל שישים, הפך למטיף בכנסיה, וחיבר חיבורים בעברית ובלטינית נגד התלמוד והיהדות ובעד הנצרות. כמו כן היה שותף לוויכוחים פומביים רבים שהיהודים הוכרחו להשתתף בהם, כאשר ידיעותיו הרבות במקורות היהדות הקשו מאוד על הרבנים לדחות את דבריו בקט, וכך הוא הצליח להשפיע על רבים להתנצר. גדולי חכמי ספרד בדורו ובדורות שאחריו עסקו בסתירת דבריו, ביניהם רבי יצחק אבן פולקר, תלמידו-לשעבר ואחד מגדולי רבני בורגוס, שגם כתב נגדו ספר בשם 'עזר הדת', וכן רבי יצחק ישראלי מטולידו תלמיד הרא"ש בעל 'יסוד עולם', רבי שם טוב אבן שפרוט, רבי משה הנרבוני ממפרשי מורה הנבוכים, ובעיקר רבי חסדאי קרשקש, תלמיד הר"ן וחברו של הרשב"ש, שהרבה מדבריו בספרו אור ה' מיועדים לדחות את דברי אבנר גם אם בעילום שמו. ד"ר צדיק מנתח את שיטותיהם הדתיות של המשומדים האלו ומגלה להפתעתו שאצל כמה מהם דווקא ידיעותיהם ביסודות הנצרות היו שטחיות יחסית, אך זה לא מנע מהם להפוך לנוצרים אדוקים שונאי היהדות והיהודים, ואף לעורר פרעות ושמידות נגד אחיהם לשעבר. בין השאר הוא מציין את העובדה הידועה שהרקע הפילוסופי של רבים מיהודי ספרד הקל מאוד על המסיתים לגרום להם ספיקות באמונה מה שהביא לכמות כה גדולה של משומדים ביהדות נפלאה זו, בניגוד ליהודי אשכנז שלמרות הצרות שעשו להם שכניהם הנוצרים תופעת ההשתמדות אצלם הייתה מזערית, כפי שהראה בזמנו הרב רפאל הלפרין ז"ל בספרו 'תור הזהב והשמד', וק"ו שמעולם לא נשמע על רב אשכנזי בתקופת הראשונים שהשתמד.